

ЕВРОПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМСКИ НАУКИ
СКОПЈЕ

Ристе Темјановски

ТРАНСПОРТ И ШПЕДИЦИЈА

Скопје, 2010

ТРАНСПОРТ И ШПЕДИЦИЈА

Издавач

Европски универзитет - Република Македонија

За издавачот

Проф.д-р Бојо Андрески

Рецензент

Проф.д-р Бошко Јаковски

Проф.д-р Ленче Петреска

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека
"Св.Климент Охридски" - Скопје
338.47(656)

ТЕМЈАНОВСКИ Ристе

Транспорт и шпедиција / Темјановски Ристе . -
Скопје: Европски универзитет, 2010. - 363 стр.:
граф. прикази ; 24 см
Фусноти кон текстот. - Библиографија стр. 357-363.

ISBN 9989-184-22-4

- а) Меѓународен сообраќај - Високошколски учебници
- б) Шпедиција - Транспортни регулативи
- в) Европска Унија

COBISS.MK-ID

СОДРЖИНА НА ПРЕДМЕТОТ ТРАНСПОРТ И ШПЕДИЦИЈА

ПРВ ДЕЛ

ТРАНСПОРТ

I. ПОИМ И УЛОГА НА ТРАНСПОРТОТ КАКО ЗНАЧАЈНА СТОПАНСКА ДЕЈНОСТ	13
1. Економска улога на транспортот	13
2. Транспортот како посебна стопанска дејност	16
3. Улогата и значењето на транспортот во општествениот развој	18
II. ОСНОВНИ ЕТАПИ ВО РАЗВОЈОТ НА ТРАНСПОРТНАТА ПРОБЛЕМАТИКА	24
1. Историски развој на транспортот	24
2. Современа етапа на транспортната проблематика	26
3. Научно третирање на транспортната проблематика	29
III. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО ВО ТРАНСПОРТНАТА ПРОБЛЕМАТИКА	37
1. Историско-генетски метод	37
2. Метод на компарација	38
3. Аналитичко-синтетички метод	39
4. Информатичкиот метод	39
5. Математичко-статистички метод	39
6. Теорија на графови	40
7. Метод на екстраполација на трендови	44
IV. ОРГАНИЗАЦИЈА И ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ТРАНСПОРТНИТЕ СИСТЕМИ	46
1. Транспортот како систем	46
2. Основни транспортни одредници и поими	53
V. СОВРЕМЕНИТЕ ТРАНСПОРТНИ СИСТЕМИ	58
1. Интегрален, комбиниран и мултимодален транспорт	58
2. Употреба на современи средства заради рационализацијата и манипулацијата при транспортот на стока	63

2.1. Употреба на палети во превозот на стока	63
2.2. Употреба на контејнери во превозот на стока	64
3. Основни документи во меѓународниот транспорт	69
3.1. Товарен лист	70
3.2. Коносман (товарница)	72
4. Користење на TIR карнети во меѓународниот превоз на стока	75
4.1. Меѓународен превоз на стока врз основа на карнет Transport International par la Route- TIR	75
4.1.1. Услови за користење на карнет TIR	76
4.1.2 Издавање на карнетот TIR и преземање гаранции	78
4.2. Карнет TIR ТАБАК – ALKOOL	79
4.3. Карнет ATA (Admission Temporaire de Marchandise)	80
4.3.1. Елементи на ATA карнетот	82
4.3.2. Привремен извоз на стока или мостра на македонски ATA карнет	84
4.4. Карнет E.C.S.	85
5. Транспортот во системот на логистика	89
5.1. Суштина и значење на маркетинг логистиката	89
5.2. Канали на дистрибуција	92
5.2.1. Маркетиншки канали	92
5.3. Поим и значење на Менаџментот на ланец на набавки (Supply Chain Management)	93
5.3.1. Дефинирање на Управувањето со ланец на набавки - SCM	94
5.3.2. Величина и структура на ланецот на набавки	97
VI. ТРОШОЦИ И ЦЕНА НА ЧИНЕЊЕ НА ТРАНСПОРТНИТЕ УСЛУГИ	100
1. Елементи од кои зависи големината на транспортната услуга	100
1.1. Критериуми за поделба на транспортните услуги	105
1.1.1. Поделба на трошоците според нивната економска суштина	106
1.1.2. Поделба на трошоците според местото на нивното настанување, односно почетно-завршните трошоци на чистиот превоз	109
1.1.3. Поделба на трошоците според нивната зависност од степенот на искористување на капацитетите	110
VII. СООБРАЌАЈ: ВИДОВИ, КЛАСИФИКАЦИЈА, ОРГАНИЗАЦИЈА	112
1. Копнен сообраќај	116
1.2. Патен сообраќај	116
1.1.1. Меѓународна патна мрежа	117

1.2. Железнички сообраќај	119
1.2.1. Видови железници и нивна поделба	119
1.2.1.1. <i>Етапи во ширењето на железничкиот сообраќај во светот</i>	121
1.2.2. Денешна состојба на железничкиот сообраќај во светот	122
1.3. Морски сообраќај	124
1.3.1. Видови пловидби	126
1.3.2. Пловни патишта	127
1.3.3. Морски пристаништа	131
1.4. Внатрешни пловни патишта	132
1.4.1. Речен сообраќај	132
1.4.2. Езерски сообраќај	133
1.4.3. Каналски сообраќај	133
1.5. Воздушен сообраќај	134
1.6. Цевководен сообраќај	137

VIII. ТРАНСПОРТОТ И ТРАНСПОРТНАТА ПОЛИТИКА ВО ЕУ

1. Значење на транспортната политика за земјите од ЕУ	142
2. Инфраструктурна екипираност на ТЕТМ	144
2.1. Патна мрежа	145
2.2. Железница	148
2.2.1. Сегашна состојба на железничката мрежа во ЕУ	151
2.2.2. Железничка мрежа за супер брзи возови	152
2.2.3. Конвенционална железничка мрежа	155
2.2.4. Авионски сообраќај	156
2.2.5. Копнени пловни патишта и пристаништа	160
2.2.6. Морски пристаништа	162
3. Надворешнотрговската размена во ЕУ по видови на сообраќај	165

IX. ПОСТОЈНИ СОСТОЈБИ НА ТРАНСПОРТНАТА ИНФРАСТРУКТУРА ВО Р. МАКЕДОНИЈА

1. Патна мрежа	171
1.1. Меѓународни или Е патишта	179
1.2. Степен на моторизација	181
2. Железнички транспорт	183
3. Авионски транспорт	186
4. Останати видови транспорт	188

**X. ТРАНСПОРТНИТЕ КОРИДОРИ ВО Р.
МАКЕДОНИЈА КАКО СОСТАВЕН ДЕЛ ОД
ЕВРОПСКАТА ТРАНСПОРТНА МРЕЖА** **189**

- 1. Транспортни коридори во Европа 189
- 2. Местото на македонските коридори во Балканската и Европската транспортна мрежа 191
 - 2.1. Коридорот 8 191
 - 2.2. Коридорот 10 194
- 3. Институционални мерки кои би овозможиле подобрување на транспортното поврзување на коридорите 8 и 10 196

**XI. НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО ВИДОВИ НА
ТРАНСПОРТ** **200**

- 1. Географска дистрибуција на надворешната трговија 204
- 2. Идните тенденции во развојот на транспортните модели и политиката на интермодалитет 208

ВТОР ДЕЛ

ШПЕДИЦИЈА

**XII. ОСНОВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА
МЕЃУНАРОДНАТА ШПЕДИЦИЈА** **217**

- 1. Вовед и општи напомени за меѓународната шпедиција 217
 - 1.1. Настанување и развој на шпедицијата 219
 - 1.2. Општи поими во шпедицијата 222
 - 1.2.1. Поими за шпедиција и шпедитер 222
 - 1.2.2. Поим за "меѓушпедитер" 226
 - 1.2.3. Поим за "подшпедитер" 227
 - 2. Функција на меѓународната шпедиција во надворешната трговија и меѓународниот транспорт 228
 - 2.1. Значење на дејноста на шпедитерот во системот на општествената репродукција, транспортниот и надворешно-трговскиот систем 231
 - 3. Видови шпедиција 235
 - 3.1. Шпедиција според територијата на вршење на дејноста 236

3.2. Шпедиција според основните карактеристики на работењето	237
3.3. Шпедиција според меѓусебните правни односи помеѓу шпедитерот и комитентот	238
4. Правно-економска положба на шпедиција	240
5. Правни извори за шпедицијата во Македонија	242
6. Стручни организации за меѓународна шпедиција	244
7. Документи на ФИАТА	247

XIII. ОБВРСКИ, ПРАВА И ОДГОВОРНОСТИ НА ШПЕДИТЕРОТ **250**

1. Обврски на шпедитерот	250
1.1. Обврска на шпедитерот да го проучи налогот и да го предупреди комитентот за неговите недостатоци	251
1.2. Обврска на шпедитерот да постапува според упатствата на комитентот за инстрадација	251
1.3. Обврска на шпедитерот при прифаќање на стоката	254
1.4. Обврска на шпедитерот да изврши царински дејствија и плаќање на царина	256
1.5. Обврска на шпедитерот да ја осигура стоката	258
1.6. Обврска на шпедитерот да изврши контрола на исправност на документи и рекламации	260
1.7. Обврска на шпедитерот да го информира комитентот	262
1.8. Обврска на шпедитерот да изврши пресметка со комитентот	263
2. Правата на шпедитерот	264
2.1. Право на шпедитерот на провизија (награда, надомест)	264
2.2. Правото на шпедитерот на надоместок на трошоците и аванс	266
2.3. Правото на шпедитерот да бара од налогодавачот навремено известување за транспорт на опасните предмети и драгоцености	268
2.4. Заложното право и правото на задржување (ретенција)	269
3. Одговорноста на шпедитерот	271
3.1. Одговорност на шпедитерот за сопствените постапки	272
3.2. Одговорност на шпедитерот за избор на превозникот	272

XIV. ВНАТРЕШНА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ШПЕДИТЕРСКОТО РАБОТЕЊЕ **274**

1. Внатрешна организација на шпедитерското работење	274
2. Тарифско-конјуктурни работи	275
• Аквизиција;	276
• Истражување на пазарот;	278
• Доставување на понуда	280

• Диспозиција;	282
• Позиционирање;	283
• Диспонирање;	284
• Форфетна ставка;	285
• Калкулации;	286
• Склучување на договор за шпедиција;	287
• Рефакции;	288
3. Шпедитерски врски	290
4. Маркетинг во меѓународната шпедиција	293
5. Влијанието и поврзаноста на системот на меѓународна шпедиција и транспортниот и надворешнотрговскиот систем	294
6. Истражувачкиот и технолошкиот развој и нивната примена во шпедитерскиот информационален систем	297
7. Шпедитерски информациски систем	298
XV. ТРАНСПОРТНИ КЛАУЗУЛИ - INCOTERMS (МЕЃУНАРОДНИ ТРГОВСКИ ТЕРМИНИ)	301
1. Примена и познавање на трговските клаузули од страна на шпедитерот	302
ДОДАТОК - ГРАФИКОНИ	351
ЛИТЕРАТУРА	355

ПРЕДГОВОР

Учебникот **Транспорт и шпедиција** е во согласност со новата наставна програма за Прв циклус на студии 3+2 што се изучува на Факултетот за економски науки при Европскиот универзитет - Република Македонија - Скопје.

Основна цел на учебникот **Транспорт и шпедиција** е да овозможи стручно дефинирање и совладување на теоретските и практичните познавања од областа на транспортот, особено меѓународниот транспорт, шпедиција и одредени регулативи во меѓународниот транспорт. Во содржината се опфатени определени теоретски и методолошки знаења и искуства кои се неопходни за согледување на основните карактеристики во развојот на сообраќајниот систем кај нас и во светот.

Трудот е наменет да служи како патоказ, помагало, во решавање на проблемите од областа на меѓународниот сообраќај и шпедиција на студентите од економските и правните факултети, како и за теоретичарите и практичарите кои се занимаваат со оваа проблематика.

Меѓународниот транспорт претставува значајна стопанска дејност во системот на општествена репродукција, бидејќи без него не може да функционира системот на меѓународна размена. Современиот, ефикасен и рационално димензиониран сообраќај е основен услов за целосно функционирање на економскиот систем во секоја земја.

Сепак, најзначајно место во анализата им е отстапено на новите промени и содржини во меѓународниот транспорт, бидејќи тие го чинат јадрото на новите економски системи, кои овозможуваат одржување на виталноста на современата економска наука и за доаѓање до стандардни економски знаења. Во анализата фокусот на вниманието е насочен кон транспортот, неговите економски карактеристики во меѓународниот промет како инструмент на надворешно-трговското работење и неговата примена во практика.

Разгледувајќи го економскиот аспект на транспортот, можеме да кажеме дека тој во процесот на општествена репродукција ги поврзува тековите на стока чие место на производство не е таму каде што е и местото на потрошувачка. Односите во транспортот, особено во меѓународниот, стануваат сè

посложени, што побарува поголема стручност и информираност за сите негови учесници.

Концептот на учебникот е базиран на современ начин, со соодветна поврзаност на теоријата и праксата на основната проблематика на транспортната политика кај нас и во светот, со цел на што поедноставен начин и низ практични примери, студентите да можат без тешкотии да ја совладаат оваа интересна економска област.

Морам да изразам посебна благодарност за сестраната поддршка и придонес на рецензентите Проф.д-р Бошко Јаковски и Проф.д-р Ленче Петреска, на стручната помош и искрените совети и соработка.

Несомнено сакам да ја истакнам и значајната стимулаторска улога на Европскиот универзитет во доменот на економските истражувања, како и професионална подготвеност севкупниот опус на напишаните трудови да ги направи достапни во јавноста.

Скопје, јули 2010

Авторот